

7. Нахимова Е. А. Прецедентные имена в массовой коммуникации / Е. А. Нахимова – Екатеринбург, 2007. – 207 с. – Режим доступа : <http://www.philology.ru/linguistics2/nakhimova-07a.htm>

8. Захарова М. А. Семантика и функционирование аллозивных имен собственных (на материале англоязычных художественных и публицистических текстов) : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04. – „германские языки” / М. А. Захарова. – Самара, 2004. – 20 с. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com>

9. Гудков Д. Б. Для чего мы говорим? (К проблеме ритуала и прецедента в коммуникации) / Д. Б. Гудков // Язык, сознание, коммуникация : Сб. статей / Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : “Филология”, 1997. – Вып. 2. – С. 26–40.

10. Красных В. В. Когнитивная база vs культурное пространство в аспекте изучения языковой личности (к вопросу о русской концептосфере) // Язык, сознание, коммуникация : Сб. статей / Ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : “Филология”, 1997. – Вып. 1. – С. 128–144.

11. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. Б. Гудков – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2003. – 288 с.

12. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? : [монография] / В. В. Красных – М. : Гнозис, 2003. – 369 с.

УДК 811.612.81:81'373.7:39

*Муційчук В.А.
(Київ, Україна)*

В'ЄТНАМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕНТАЛІТЕТ У ФРАЗЕОЛОГІЇ (концепт “патріотизм”)

Стаття присвячена розкриттю лінгвокультурного концепту “патріотизм” у в'єтнамській фразеології. Ціннісна складова концепту розкривається за допомогою концептуально-ономасіологічного моделювання.

Ключові слова: лінгвокультурний концепт, фразеологія, ціннісна характеристика, національний менталітет.

Статья посвящена раскрытию лингвокультурного концепта «патриотизм» во вьетнамской фразеологии. Ценностная характеристика концепта раскрывается с помощью концептуально-ономасиологического моделирования.

Ключевые слова: лингвокультурный концепт, фразеология, ценностная характеристика, национальный менталитет.

The lingual-cultural concept of “patriotism” in the Vietnamese phraseology has been considered in the article. The author applies conceptual-onomasiological modeling to investigate value characteristics of the concept.

Key words: lingual-cultural concept, phraseology, value characteristics, national mentality.

© Муційчук В.А., 2012

В ході розвитку стосунків України з країнами Азії дедалі частіше постає проблема міжкультурної комунікації зі східними народами. В результаті історичних процесів, впливу різних релігій східний менталітет має свої особливості, які варто враховувати при спілкуванні. На думку С.Г. Тер-Мінасової, існування національного характеру підтверджується саме мовними особливостями, зокрема лексичним рівнем мови, фольклором, національною класичною літературою та міжнародними анекдотами, що базуються на стереотипних уявленнях про певний народ. При чому дослідниця саме першому пункту надає найважливішого значення у виявленні рис національного характеру. Адже саме лексика утворює мовну картину світу, яка визначає сприйняття світу носіями мови. Особливо наочно цей аспект, на думку Тер-Мінасової, виражений «стійкими виразами, фразеологізмами, ідіомами, прислів'ями, приказками – тобто тим прошарком мови, в якому безпосередньо зосереджена народна мудрість або, точніше, результати культурного досвіду народу» [1: 147]. Саме на прикладі цього прошарку в'єтнамської мови, який називають фразеологічним (у широкому розумінні поняття фразеології) ми маємо на меті показати окремі аспекти світогляду та національного характеру в'єтнамського народу, а саме концепт «патріотизм».

У короткій формі паремій відображений глибокий зміст, повчальне, філософське, дидактичне або оцінне значення. Разом з тим вони легко запам'ятовуються, а тому часто вживаються як у розмовній мові, так і в літературі. Незважаючи на простоту, на знайомість, на існування впродовж багатьох поколінь, прислів'я, ідіоми мають художню цінність і часто стають предметом дослідження в структурно-лінгвістичному та текстологічному аспектах. У цьому дослідженні ми звертатимемося не до художньої форми фразеології, а до тих культурних домінант, які передаються у їхньому змісті.

Починаючись з примітивних спостережень за природними явищами та істотами, та пізніше розвинувшись у філософські ідеї, прислів'я стали скарбницею знань про людину і всесвіт, про історію, моральні цінності, шлях становлення людини, звичаї і традиції. Паремії, фразеологізми часто виражають оцінку певних рис характеру людини, їх можна вважати показником етичних норм, правил соціальної поведінки у суспільстві, тому вони є незамінним джерелом для дослідження національного менталітету у лінгвокультурологічному напрямку.

В нашому дослідженні ми спираємося на таке визначення лінгвокультурного концепту: це умовна ментальна одиниця, що експлікує елементи культури у мові/мовленні. До аналізу фразеологічних одиниць застосовуватимемо концептуально-номасіологічний аналіз, розроблений нами раніше [2]. Серед головних характеристик концепту є його ціннісна складова. Отже, розглядатимемо, які цінності входять до концепту «патріотизм». Спочатку ж визначимо причини звернення саме до цього лінгвокультурного концепту.

В'єтнамський дослідник Чан Х'єп виділяє три основні риси в'єтнамського національного характеру: воля, милосердя, поступливість [3]. Воля як висока здатність до подолання труднощів стала однією з визначальних рис в'єтнамського народу, який мав постійно протистояти руйнівним силам природи (тайфуни, зливи, зсуви, затоплення), експансії інших держав та іншим випробуванням долі. *Đời cha trước, đời con sau – спочатку життя батька, потім - сина*. Ця паремія означає, що різні покоління – всі мали з кимсь або з чимось боротися. З волі, з сили духу беруть початок й інші притаманні риси

в'єтнамського народу, такі як витривалість, терпіння, а пізніше – героїзм, сміливість, рішучість.

Як визначає більшість дослідників в'єтнамського національного менталітету, культури, в'єтнамці не мають прагнення до експансії або до верховенства. Вони воліють поступатися, аби лише не загострювати ситуацію. Прагнення миру та спокою – понад усе: *dĩ hòa vì quĩ* – *де мир, там добре*. У відносинах між людьми треба зберігати мир і злагоду. *Chín bỏ làm mười* – *з дев'яти зробити десять*, так говорять про відкрити, нерозважливу людину, яка легко прощає, не чіпляється до дрібниць. Краще поступитися, навіть собі не на користь, аби лише зберегти мирні відносини: *ai nhất thì tôi thứ nhì, ai mà hơn nữa, tôi thì thứ ba* – *хтось перший, то я другий, хтось є ще, то я третій; một sự nhịn là chín sự lành* – *один раз стриматись – дев'ять разів добре*.

Поступливістю, толерантністю пояснюється те, що у В'єтнамі мирно співіснують різні релігії, різні національності. Відома схильність в'єтнамців до мирних переговорів, аніж до силових дій. *Lấy đại nghĩa thắng hung tàn* – *справедливість переможе лють*. Після закінчення американо-в'єтнамської війни саме В'єтнам був ініціатором мирних переговорів з минулими агресорами, щоб налагодити мирні стосунки з усіма державами.

Але милосердя і поступливість також мають свої межі: *hiền quá hóa ngu* – *занадто добрий – дурний; tức nước vỡ bờ* – *вода бурлить – розбиває береги*. І коли постає загроза державі, то сила волі, міць духу спрямовується на захист держави і на перший план постає патріотизм.

Професор Чан Ван Зяу у своєму дослідженні виділяв такі традиційні духовні цінності в'єтнамців: патріотизм, працелюбність, героїзм, творчість, оптимізм, співчутливість, обов'язок [4]. Нещодавні соціологічні дослідження показали 19 найбільших культурних цінностей, які поважають в'єтнамці: патріотизм, солідарність, працелюбність, героїзм, любов до сім'ї / малої батьківщини, любов до навчання, співчутливість, витривалість до труднощів та образ, творчість, чесність, невибагливість, віра у власні сили, колективна свідомість, безкорисність, гостинність / щедрість, релігійна толерантність, тактовність, оптимізм, обов'язок [5: 46].

Як бачимо, в обох дослідженнях на першому місці стоїть патріотизм. Історична доля в'єтнамського народу склалася так, що він постійно мав боротися проти іноземної експансії: Китай, Чампа, Манчжурія, Франція, Японія, США. Близькі сусіди і далекі країни весь час хотіли підкорити цей народ. Якщо переглянути історію, то дуже мало було миру на в'єтнамській землі, перерви між війнами були нетривалими. Лише китайське завоювання тривало ціле тисячоліття. Професор Фан Хюї Ле підрахував, що загальна тривалість протистояння в'єтнамського народу іноземній експансії становить 12 століть (взято до уваги період історії з III тис. до н. е. по XX ст. н. е.), тобто більшу частину існування в'єтнамської нації [наведено за 5: 53]. Тому почуття патріотизму та героїзму розвивалися одночасно з витривалістю, невибагливістю, солідарністю та оптимізмом.

Основне завдання збереження та зміцнення держави у фразеології звучить так: *việc nước trước việc nhà* – *державна справа важливіша за сімейну; đã sinh ra kiếp đàn ông đèo cao núi thăm sông cùng sá chi* – *чоловіча доля – дертись високо в гори, глибоко в ріки, незважаючи ні на що; chớ thấy sóng cả mà ngã tay chèo* – *як побачив високу хвилю, то не кидай гребти; giặc đến nhà đàn bà phải đánh* – *ворог прийшов, то і жінки мають битися*. Потрібно боротися навіть за умов, якщо *trùng chọi với đá* – *ляйця б'ються проти каменя*,

бо якщо камінь – це загарбник, то *trời không dung đất không tha* – небо і земля не прощають. Крім того, в'єтнамці *không đội trời chung* – не носять спільне небо, тобто непримирнені, з ворогом, з окупантом.

Фразеологізми також засуджують зраду: *công rắn cắn gà nhà* – змія на плечах кусає домашню курку, так говорять про імператора, що віддає свою країну на поталу іноземним завойовникам; *nổi giáo cho giặc* – зв'язати списи для ворога, тобто допомагати ворогу. Засуджуються й інші дії, спрямовані не на благо своєї країни: *gánh vàng đi đổ sông Ngô* – скинути золото у річці царства У (царство У – одна з китайських держав часів Трицарства). Людина, що оступилася раз, уже не буде мати довіри від громади: *ăn một miếng, tiếng mãi đời* – з'їси шматочок, прославишся назавжди. А якщо хтось став під ворожий прапор заради вигоди, то вона може обернутися нічим: *theo voi hít bã mía* – іти за слоном – вдихати жом цукрової тростини (слони дуже люблять цукрову тростину, тому з'їдають її повністю, не залишаючи нічого після себе). Щоб уникнути зради, треба краще пізнавати оточуючих людей зсередини, а не лише бачити зовнішні ознаки: *thức lâu mới biết đêm dài, ở lâu mới biết là người có nhân* – довго не спиши, тоді й дізнаєшся, що ніч довга, довго живеш, тоді й дізнаєшся, що у людини є начинка; *tốt gỗ hơn tốt nước sơn* – краще мати добре дерево, ніж добру фарбу.

Любов до рідної землі також проявляється, коли людина знаходиться далеко від батьківщини. *Chim Việt cảnh nat* – в'єтнамський птах на південній гілці. Цей фразеологізм виражає тугу за батьківщиною і бере початок з історії про пару пташок, яких подарував в'єтнамський імператор китайському. Коли пташок поселили в саду, вони обирали лише південні гілки дерев, тобто ті, що ближчі до їхньої рідної землі. Однак людина не завжди може жити в рідних місцях, переїхавши надовго, люди також звикають і до нових місць: *ở đâu quen đâu – де живеш, до того і звикаєш; ở đâu ăn đâu – де живеш, про те і обаси*. Засуджується переїзд з місця на місце з метою уникнення труднощів: *bởi ở, lở đi* – укріплені береги – залишається, обвалилися – їде. Однак краще дому немає ніде: *ta về ta tắm ao ta, dù trong dù đục ao nhà vẫn hơn* – я повертаюсь до себе купатися у своєму ставку, чистий він чи брудний, а свій завжди краще.

Поняття дому, батьківщини стосується як всієї держави, так і конкретних рідних місць. Про село як уособлення малої батьківщини також варто сказати окремо. Село традиційно було основним осередком суспільства у В'єтнамі зі своїми звичаями *đất có lễ, quê có thói* – у землі є межі, у села є звичаї, та з самоуправлінням *làng theo lệ làng, nước theo lệ nước* – село живе за законами села, держава живе за законами держави; *phép vua thua lệ làng* – наказ імператора програв закону села. Село було закритою структурою зі своєю внутрішньою соціальною організацією: *sống lâu lên lão làng* – проживеш довго, станеш старійшиною села; *giống giữa đồng, chông giữa làng* – ділянка посеред поля, чоловік з села (шлюб передбачав поєднання односельчан). Але молоді люди також могли бути направлені поза межі села для кращої долі: *sống ở làng, sang ở nước* – у селі – життя, у країні – процвітання.

Паремії вчать об'єднуватися, щоб захистити країну: *một cây làm chẳng lên non, ba cây chụm lại nên hòn núi cao* – з одного дерева і горбочка не складеш, а три дерева разом, то вже висока гора; *góp gió thành bão* – скласти докучи вітри – буде буря; *cả bè hơn cây nứa* – ціла в'язанка краща однієї палиці; *chết cả đồng còn hơn sống một người* – краще разом померти, ніж жити самотнім; *đồng tay hơn hay làm* – краще багато рук, ніж багато

робити; ngựa chạy có bầy, chim bay có bầy – кінь біжить у табуні, птах летить з другом. У протиріччі “свій – чужий” завжди треба ставати на свою сторону: *chim không đánh chim cùng một tổ trâu một chuồng, đầu có húc nhau* – птах не б’є птаха зі своєї зграї, воли з одного стійла не бодаються; *không ngoan đối đáp người ngoài gà cùng một mẹ chó hoàì đá nhau* – розумний відповідить чужаку, кури від однієї матері не б’ються. Навіть у сім’ї, *thuận vợ thuận chồng, tát bể đông cũng cạn* – як чоловік і дружина ладять, то вичерпають до дна навіть море. Черпати воду з каналу на заливне поле – важка ручна праця, черпають зазвичай удвох, тримаючи ківш на мотузці з двох боків, розгойдуючи його. Потрібно розгойдувати однаково, тоді робота йтиме швидко, для цього навіть є спеціальні пісні, щоб гойдати в такт. Якщо подружжя житиме дружно, то здолає будь-які перешкоди.

Взагалі, в’єтнамський патріотизм бере свій початок з любові до своєї сім’ї, свого роду-племені. Фразеологізми вчать любити людей зі свого роду, тому що *tàu chảy ruột mềm* – кров тече, кишки м’які, оскільки в сім’ї всі пов’язані між собою *tôi hờ răng lạnh* – губи відкриті, зубам холодно, тому що, коли виникнуть труднощі, то *một con ngựa đau, cả tàu chê cỏ* – один кінь захворів, вся упряжка відмовляється від трави; *tay dít ruột xót* – порізав руку, нутроці болять. Спільна доля також чекає на людей, що близькі по службі: *trẫm chết thì trạng cũng già* – імператор помре, то і міністр постаріє. Однак інколи родинні зв’язки викликають негативні явища суспільства, такі як корупція і необ’єктивність: *một người làm quan, cả họ được nhờ* – один працює чиновником, вся родина просить.

Такі культурні цінності в’єтнамського народу, як колективізм, солідарність, також беруть початок з відносин у сім’ї. У традиційному світогляді в’єтнамця індивідуальності насправді не існує, тому що особистість розчинена в суспільстві, вона не має сенсу, якщо не входить в сім’ю, родину, що є основною ланкою держави. Тому завжди потрібно пам’ятати своїх предків, свої витоки: *ăn quả nhớ kẻ trồng cây* – їси плоди, пам’ятай того, хто посадив дерево; *uống nước nhớ nguồn* – п’єши воду, пам’ятай джерело. Це стосується не лише родини, а й цілої етнічної групи: *chim tìm tổ, người tìm tông* – птах шукає гніздо, людина шукає рід; *trâu có đàn, bò có lũ* – у вола є стадо, у корови є верениця. Втративши підтримку старшого покоління роду, молоді люди можуть загубитися у вирі життя: *sẩy đàn tan nghé* – втративши стадо, молодняк розсюється.

Пам’ять про предків бере витоки з давнього вірування, яке живе у в’єтнамському суспільстві і донині. Буддист, католик чи атеїст – усі мають свій вівтар предків дома, де зберігаються фото давно померлих родичів. А усіх в’єтнамців об’єднує загальний культ предків, який вшановує давніх героїв (історичних та міфічних) та родоначальників в’єтнамської нації – Хунг-вионгів:

*Dù ai đi ngược về xuôi
Nhớ ngày Giỗ Tổ mùng mười tháng ba
Muôn đời truyền mãi câu ca
Nước non vẫn nước non nhà ngàn năm –
Хто б куди не йшов,*

Пам’ятай про день пам’яті родоначальників нації 10 числа третього місяця (за місячним календарем).

*У вічність передаються слова пісні,
Рідна держава залишається на тисячі років.*

Хоча день вшанування Хунг-вионгів встановлений відносно недавно (з 1917 р.), однак цей вірш уже став народним, а сама традиція бере свій початок здавен.

В основі в'єтнамського суспільства є родина, а у родині завжди треба поважати старших, особливо батьків: *công cha như núi Thái Sơn, nghĩa mẹ như nước trong nguồn chảy ra* – заслуга батька, як гори Тхайшон, обов'язок матері, як вода, що б'є з джерела; *mẹ con, một lần da đến ruột* – від матері до дитини, як від шкряди до нутрощів; *on cha là ba ngàn bẩy, nghĩa mẹ là bẩy ngàn ba* – подяка батьку – 3700, обов'язок перед матір'ю – 7300; *tu đầu cho bằng tu nhà, thờ cha kính mẹ mới là chân tu* – де б не монашествовав, а найкраще вдома, а якщо поважаєш батька й матір – то справжній праведник; *trẻ cậy cha, già cậy con* – молодий спирається на батька, старий спирається на сина.

Але, щоб виховати в дитині гарні риси, треба починати вчити з самого малечку: *uốn cây từ thuở còn non, dạy con từ thuở con còn ngây thơ* – гни дерево, поки молоде, виховуй дитину, поки наївна; *nuôi con chẳng dạy chẳng răn, thả rằng nuôi lợn mà ăn lấy lòng* – ростити дитину і не виховувати, все одно що ростити свиню, щоб їсти тельбухи. Навчити дитину такого ставлення нелегко, так що існують такі твердження: *con hư tại mẹ, cháu hư tại bà* – дитина невихована через матір, онука не вихована через бабу; *cha nào con nấy* – який батько, такий син. Врешті, як ми ставимося до батьків, так само і наші діти будуть ставитися до нас: *lên non mới biết non cao, nuôi con mới biết công lao mẫu tử* – піднявшись на гору – дізнаєшся, що гора висока, виростиши дітей – дізнаєшся, яка праця батьків.

Народна мудрість не лише вчить поважати батьків, а й турбуватися про всіх членів родини: *chị ngã, em nâng* – старша сестра впала, молодша підтримує; *anh em như chân tay* – брати мов руки-ноги. В тому числі підтримувати й далеких родичів: *máu loãng còn hơn nước lã* – розбавлена кров краще сирої води; *một giọt máu đào hơn ao nước lã* – крапля крові цінніша за ставок води; *họ chín đời còn hơn người dung* – спорідненість у дев'ятому коліні краще сторонньої людини.

У в'єтнамських пареміях засуджуються сварки між рідними: *anh em hiền thật là hiền, bởi một đồng tiền nên mất lòng nhau* – брати такі добрі, що через копійчину втратили братню любов та дається порада: *anh em chém nhau bằng xống, không ai chém nhau bằng lưỡi* – брати б'ються рукояттю, а не лезом. Давня мудрість вчить, що при суперечках між братами краще використовувати рукоятть ножа, щоб випустити пар, але не використовувати лезо ножа, щоб убити один одного насправді. Тому що *anh em khinh trước, làng nước khinh sau* – спочатку зневага між братами, потім зневага у селі та країні.

Отже, ми розглянули ціннісне наповнення концепту “патріотизм” у в'єтнамській фразеології через вертикаль традиційної структури в'єтнамського суспільства “сім'я – село – держава” і дійшли висновку, що як любов, так і зневага до батьківщини (малої та великої) починається з родини, з виховання у сім'ї. Крім того, можна також пригадати, що стосунки у сім'ї проєкціонуються на відносини у суспільстві й у в'єтнамській системі звертань. У в'єтнамській мові немає слів “я”, “ти”, “ви”, їхню роль виконують слова-назви членів родини, що ще раз підкреслює важливу роль сім'ї у традиційному світогляді в'єтнамського народу. Таким чином, концепт «патріотизм» тісно переплітається з іншими концептами, особливо тими, що пов'язані з сімейними стосунками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000. – 624 с.
2. Мусійчук В.А. Паремійні одиниці сучасної в'єтнамської мови: ономазіологічний та лінгвокультурологічний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.13 / В.А. Мусійчук. – К., 2010. – 245 с.
3. Trần Hiệp. Nét nổi bật trong bản tính dân tộc Việt Nam // Tâm lý người Việt Nam nhìn từ nhiều góc độ. – TP HCM, 2000. – Tr. 45 – 49.
4. Trần Văn Giàu. Giá trị tinh thần truyền thống của dân tộc Việt Nam / Trần Văn Giàu. – Hà Nội : Khoa học xã hội, 1980.
5. Bảo tồn, làm giàu và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống Việt Nam trong đổi mới và hội nhập / Ngô Đức Thịnh chủ biên. – Hà Nội : Khoa học xã hội, 2010. – 300 tr.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

6. Việt Chương. Từ điển thành ngữ, tục ngữ, ca dao Việt Nam. / Tái bản lần thứ ba có sửa chữa, bổ sung. – Đồng Nai : Tổng hợp Đồng Nai. – Quyển thượng Кримськогогор, 2007. – 920 tr. – Quyển hạ, 2010. – 847 tr.
7. Vũ Dung. Từ điển thành ngữ và tục ngữ Việt Nam / Vũ Dung, Vũ Thúy Anh, Vũ Quang Hào / In lần thứ năm. – Hà Nội : Văn hóa thông tin, 2000. – 624 tr.